

**Els orígens de la
Inspecció
provincial a les
Balears, una
mesura
politicoeducativa
del liberalisme
moderat**

Francesca Comas
Rubí

Educació i Cultura
(1999), 12:
57-67

Els orígens de la Inspecció provincial a les Balears, una mesura politicoeducativa del liberalisme moderat

Francesca Comas Rubí
Universitat de les Illes Balears

Summary

The goal of this document is to enhance current data, with the main objective of reconstructing part of the Balearic Provincial Inspection. We are aware that this position was established in 1849, as part of the political goals of the moderate liberals, and hence answering to their objectives of centralization and full control. The first inspector in the Balearics was José Ignacio Margues Mata, a person unknown until today. But the continuous political uncertainty of the 19th century did not allow full consolidation of the position of Education Inspector, and not until the beginning of the Restoration (of the monarchy) did this happen. Origins and further events are fully covered in this document.

La Inspecció provincial d'Instrucció Pública a casa nostra és un dels grans temes sobre els quals encara no s'ha realitzat un estudi historicopedagògic exhaustiu i complet.

Tenim notícia d'alguns professionals que exerciren aquest càrrec a les Balears entre els segles XIX i XX, fins i tot gaudim d'estudis biogràficoprofessionals d'alguns d'ells,¹ però la història de la Inspecció provincial a les Illes no s'ha reconstruït a hores d'ara, entre altres motius, per la manca de fons arxivístic sobre aquest tema. Tampoc no ho farem nosaltres, puix aquesta seria una tasca d'investigació extensa i complicada. La nostra contribució és molt menys pretensiosa: aportar algunes dades noves sobre els inicis de la Inspecció a casa nostra, basant-nos fonamentalment en dos supòsits:

¹ De tots els inspectors que han treballat a les Balears el més conegut és, sens dubte, el mallorquí Joan Capó i Vallsdepadrinas, el qual exercí aquest càrrec entre 1914 i 1936.

Sobre l'inspector Capó s'han publicat dues obres biogràficoprofessionals:

DEYÀ PALERM, M. (1988): *Joan Capó Valls de Padrinas. Inspector d'Ensenyament Primari*. Gràfiques Miramar. Palma.

COLOM CAÑELLAS, A. J. (1993): *Joan Capó Valls de Padrinas. Un temps, uns fets*. Palma. Servei de publicacions de la Universitat de les Illes Balears. Mallorca.

A més, gaudim d'un estudi inèdit sobre un altre inspector mallorquí: Francesc Riutort i Feliu, que exercí aquest càrrec durant la segona meitat del segle XIX. Vegeu: COMAS RUBÍ, F. (1998): *Francesc Jaume Riutort i Feliu. Activitat educativa i pensament pedagògic (1812-1885)*. Memòria d'Investigació dirigida pel Dr. Antoni J. Colom. Departament de Ciències de l'Educació. Universitat de les Illes Balears.

En primer lloc, que malgrat que l'inici de la Inspecció provincial a les Balears s'hagi associat sempre al nom de Francesc Riutort (fins al punt d'haver estat tractat, històricament, com el primer inspector de les Illes) hem aconseguit alguna documentació que demostra que no fou així. Quan es creà oficialment la Inspecció, el càrrec de les Balears l'ocupà un altre personatge gairebé desconegut fins ara: Josep Ignasi Moragues i Mata.

En segon lloc, tot i que a simple vista sembli contradictori, la Inspecció no fou inicialment una mesura educativa de progrés o renovació de l'ensenyança, sinó una eina de control i centralització potenciada des del liberalisme moderat.

Així doncs, passarem a analitzar els primers anys de la Inspecció a les Balears, conscients de les limitacions de la nostra aportació, però, alhora, motivats per l'esperança d'obrir pas a una investigació més exhaustiva i completa sobre la història de la Inspecció a casa nostra entre els segles XIX i XX.

Alguns antecedents

Anys abans de la creació oficial de la Inspecció, de forma puntual, ja s'havien duit a terme tasques semblants. Podríem anar molt enrere i ja trobaríem documents que ens demostrin un cert interès per controlar l'ensenyança des del poder.

Bernat Sureda, en el seu estudi sobre la formació del professorat a Mallorca, ja destaca algunes iniciatives d'aquest tipus fins i tot abans dels primers intents polítics dels liberals. Així, doncs, cita alguns informes dels síndics personers sobre l'estat de l'ensenyança a Ciutat, com per exemple el de 1798, en el qual es destaca que «*casi no hay celda en los Conventos que no sea una escuela privada*».² Aquests informes no suposen realment un antecedent directe de la Inspecció, però demostren un cert control sobre l'ensenyança innovador en aquells anys.

Per Reial ordre de 3 d'abril de 1806 es crearen els primers organismes dedicats exclusivament a l'atenció de l'ensenyança elemental: les Junes Provincials d'Exàmens de primeres lletres. Però no serà fins als inicis de la Regència de Maria Cristina, el 1833, quan, gràcies a la consegüent consolidació política, trobarem els veritables precedents del que serà després la Inspecció Provincial. Ens referim, en concret, a una sèrie de fites puntuals que tot seguit explicarem.

La centralització administrativa de l'educació fou un dels primers objectius del nou Estat. Per aconseguir aquest control, es constituí tota una xarxa d'organismes dedicats a la gestió educativa, tals com les Comissions d'Instrucció Pública de Província, Partit i Poble.³ El 17 de juliol de 1835, pocs mesos després de la creació de les esmentades comissions, dos representants de les dues primeres, juntament amb el comte d'Aiamans i el sr. Pere Andreu, ambdós comissionats pel Governador Civil, foren escollits per inspeccionar les escoles de primeres lletres existents a Palma.⁴ Aquest sí que podem dir que fou el primer antecedent del que seria la Inspecció, però no deixà d'esser un cas circumstancial.

² Sureda cita diversos d'aquests informes que el Síndic Personer de l'Ajuntament de Palma elevava a Sa Majestat el Rei. Vegeu: SUREDA GARCIA, B. (1984): *La formación del profesorado en Mallorca. Antecedentes y origen de la Escuela Normal*. ICE-UIB, Palma. Cit. pàg. 29.

³ Vegeu: *Boletín Oficial de Mallorca*, núm. 294, de 20 de gener de 1835. Pàg. 73-79.

⁴ Tenim notícia d'aquesta comissió perquè l'informe que redactaren ha estat reproduït a: LLABRÉS BERNAL, J. (1958): *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*. Sociedad Arqueológica Luliana, vol II (1821-1840), Palma.

Els anys següents es caracteritzaren per un conjunt d'iniciatives educatives molt destacables, que evidencien, si més no, el creixent interès dels liberals per l'ensenyança. La Comissió Provincial d'Instrucció Pública seguí la seva tasca de supervisió de les escoles, sempre a través de persones escollides de forma puntual. Així i tot, des de la creació de les esmentades comissions fins al 1849, any en què s'establí oficialment el càrrec d'Inspector, la persona sobre la qual habitualment va recaure la responsabilitat de visitar les escoles de Ciutat fou Francesc Riutort. Tenim constància que aquest mestre, que arribaria a ser el primer director de la Normal de les Balears, el 1837 realitzà una visita d'inspecció a la Casa de nines òrfenes, vulgarment coneguda com Casa de Minyones, per encàrrec de la Comissió Provincial.⁵

Riutort era el mestre de l'escola de Sant Francesc, una de les dues escoles municipals que hi havia a Palma, on s'aplicava el sistema Lancaster. La seva relació amb l'ensenyança a la província fou constant.⁶ Per aquest motiu, el 1841 fou nomenat inspector en comissió de les escoles de les Balears, segons consta en un ofici que envià a la Direcció Provincial d'Instrucció Pública més de trenta anys després, i on especifica que l'esmentada comissió durà fins al 2 d'octubre de 1842, data de l'obertura de la Normal de les Balears, de la qual Riutort fou nomenat director.⁷ Durant aquest període, per R. D. de 25 d'abril de 1841, el Ministeri de Governació ordenà la visita a totes les escoles d'Instrucció Primària de la província, tasca que fou assignada, evidentment, a Francesc Riutort.⁸

Malgrat aquest clar intent d'introduir la Inspecció a les Balears, tant per part de la Diputació com pel Govern Central, el càrrec no es creà de forma permanent fins al 1849. Riutort, per tant, fou el primer inspector en comissió de les Illes, però no el primer que ocupà el càrrec en propietat, com es veurà a continuació.

Josep Ignasi Moragues i Mata, primer inspector provincial de les Balears (1849-1854)

El primer cop que, per Reial decret, es crearen les places d'inspector fou arran de la reforma de les Escoles Normals de 30 de març de 1849, durant el ministeri de Bravo

Cit. pàg. 556-564. El contingut d'aquest informe ha estat analitzat de forma exhaustiva per Sureda; hi destaca l'elevat nombre de nins que restaven sense escolaritzar i la necessitat d'establir noves escoles amb un mètode adient per resoldre aquest problema. (Vegeu: SUREDA GARCIA, B. (1984): *La formación ...*, op. cit.).

⁵ Vegeu: «Ofici de Francesc Riutort al Cap Polític de la Província sobre la visita a l'establiment de la Casa de Minyones de Palma, 21 de maig de 1837». A: *Instrucció Pública 1837*, sense paginar, manuscrit, a Expedients d'Instrucció Primària 1836-1838, llog. II-705/1 de la secció Ensenyança de l'Arxiu General del Consell Insular de Mallorca (AGCIM).

⁶ Juntament amb el prevere Nicolau Pons, l'any 1838 fou pensionat per la Diputació per visitar les escoles Normals de París, amb l'objectiu d'establir una Normal a les Balears, projecte que es no es féu realitat fins al 1842. Vegeu: COMAS RUBÍ, F. (1997): «Els primers viatges pedagògics per a la formació del Magisteri. Visita a les Escoles Normals de París (1838)». *Actes de les XIII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans: La formació inicial i permanent dels mestres*, Eumo, Vic. pàg. 55-61.

⁷ Vegeu: «Ofici de Francesc Riutort a la Direcció General d'Instrucció Pública, 12 de maig de 1874», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, manuscrit, 1 fol, sense numerar, signat per F. Riutort, a caps 19990, de la secció Educació i Ciència, de l'Arxiu General de l'Administració (AGA).

⁸ Vegeu: *Ofici del Govern Superior Polític de les Balears a la Diputació Provincial, de 14 de març de 1841*. A Instrucció Primària 1841, núm. 89, 1 fol, manuscrit, signat per J.M. Trías, a Expedients d'Instrucció Primària 1839-1842, llog. II-706, de la secció Ensenyança de l'AGCIM.

Murillo. El liberalisme moderat incrementà la centralització i el control de l'ensenyança, retallant els pressuposts de les Normals i concedint progressivament més poder a l'Església. A través d'aquesta reforma la Normal de les Balears quedà limitada a la categoria d'elemental, agregant una Escola Pràctica, de la qual fou regent Bartomeu Álvarez.

Per aconseguir aquests objectius es crearen les places d'inspector, tant provincials com generals, amb la qual cosa es facilitava l'articulació del poder des de la Cort a tots i cada un dels indrets de l'Estat.

El títol tercer del decret de reforma de les Normals anava adreçat a establir de forma permanent aquests càrrecs:

*«Habrà en todas las provincias un Inspector de escuelas nombrado por el Gobierno. Para optar al cargo de inspector se necesita haber cursado los tres años en la escuela central, ó en cualquiera de las superiores, y ejercido el magisterio cinco años por lo ménos. En la actualidad tendrán esta opción todos los Directores y maestros de las escuelas normales existentes ó suprimidas [...] Habrá además seis inspectores generales, nombrados y pagados por el Gobierno...».*⁹

Així mateix, els inspectors provincials haurien de passar a formar part de les comissions superiors d'instrucció primària, i, si es feia necessari, haurien d'impartir alguna matèria a l'Escola Normal de la província.

Mentre Francesc Riutort seguí essent director de la Normal de les Balears per Reial nomenament, qui accedí a la Inspecció provincial de les Illes fou Josep Ignasi Moragues Mata, com ho confirma l'ofici que el negociat d'Instrucció Pública li féu arribar des de Madrid:

*«Ynstrucción publica = Negociado 3º = Atendiendo á las buenas circunstancias que en V. concurren, y de conformidad con lo dispuesto por el Real Decreto de 30 de Marzo último, la Reyna (q.D.g.) se ha servido nombrar á V. Ynspector de instrucción primaria de las Yslas Baleares, con el sueldo anual de ocho mil reales. De Real orden lo comunico á V. para su satisfacción y demás efectos, advirtiéndole que deberá tomar posesión de su destino el día 1º de Setiembre de este año, si antes no recibe nuevo aviso. Dios guarde á V. muchos años. Madrid 26 de Mayo de 1849 = Bravo Murillo = Señor Don José Ignacio Moragues.»*¹⁰

Així, doncs, les tasques que provisionalment i puntualment havia desenvolupat Riutort, passaven a ser responsabilitat de Josep Ignasi Moragues.

Curiosament, malgrat que tinguem alguns estudis historicoeducatius locals d'aquest període, el nom de Moragues ha restat en l'oblit. La informació que en tenim sols ens

⁹ Vegeu el R. D. de 30 de març de 1849, insertat a *La Gaceta de Madrid* de dia 2 d'abril de 1849, i reproduït a: *Boletín Oficial Balear*, núm. 2558, pàgs. 1-3, de 18 de maig de 1849.

¹⁰ Vegeu: «Còpia de l'ofici del Negociat d'Instrucció Pública a D. Josep Ignasi Moragues, Madrid 26 de maig de 1849» a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, manuscrit, 1 fol, sense numerar, còpia siganda per Pedro Juan Ferrer, a caspsa 19990, de la secció Educació i Ciència, de l'Arxiu General de l'Administració (AGA).

permet una primera aproximació a la seva trajectòria professional, amb la qual cosa s'explica, alhora, un dels primers episodis de la Inspecció provincial a casa nostra.

Sabem que Josep I. Moragues, cavaller del Reial i Militar Orde de Sant Ferran, va néixer a Palma l'any 1819. Cursà estudis de Llatinitat, Filosofia, Matemàtiques, Geografia, Història i Idiomes, fou alumne del Seminari de Nobles de Madrid i visità nombroses escoles de França, Anglaterra i Itàlia. S'inicià en la carrera militar i arribà a ser tinent, fins que el 26 de maig de 1849 fou nomenat inspector provincial de les Balears.¹¹ No tenim constància, doncs, que fos alumne de la Normal Central, fet pel qual deduïm que arribà a la Inspecció gràcies als seus estudis superiors; suposam, però, que aquests es convalidaven amb els de Mestre, puix el seu expedient acadèmic es guarda a la secció d'Educació i Ciència de l'Arxiu General de l'Administració. De totes maneres, malgrat que sabem que havia visitat escoles de l'estranger, no consta que tingués experiència docent quan accedí al càrrec d'inspector, sinó sols militar.

Probablement exercí sense gaire complicació durant els cinc primers anys, coincidint amb el Govern moderat. Sabem que va haver de substituir Francesc Riutort en la direcció de la Normal el 1850, quan aquest passà a ser inspector general a Madrid, i que el 1853 publicà un llibre de lliçons escolars aprovat pel Consell d'Instrucció Pública com a llibre de text per a les escoles de tot l'Estat.¹²

Però el 1854 la corrupció interna del règim moderat provocà un pronunciament progressista, amb el consegüent canvi de Govern. S'inicià el Bienni Progressista, que es féu notar de forma sensible en la supressió de certs càrrecs públics. Possiblement en un intent de flexibilitzar el control centralitzador de Govern moderat vers l'educació, o senzillament per contrarestar el poder d'aquests, les conseqüències del progressisme, i en concret a les Balears, foren totalment contradictòries als que, per lògica, haurien d'haver estat els seus objectius.

El 2 de novembre de 1854 la Comissió Provincial d'Instrucció Primària, formada per nous membres de les files progressistes, manifestà al governador de les Balears la conveniència de suprimir la plaça d'inspector provincial: «*no solo por la escasez de recursos del presupuesto, sino también porque la provincia no tiene más que cincuenta y ocho pueblos con Ayuntamiento cuyas Escuelas no pueden ocupar una persona exclusivamente destinada á ellas*». ¹³ Així mateix, les altres tasques pròpies de l'Inspector, tals com impartir classes d'Història i Geografia a la Normal, o recollir les dades estadístiques de les escoles, es decidí encarregar-les als professors de l'Escola de Pràctiques i a la Comissió mateixa respectivament. D'aquesta manera, sempre segons la Comissió d'Instrucció Pública, «*se conseguirá el ahorro necesario dispuesto por la Junta provisional sin mengua alguna de la instrucción de los niños que jamás ni por ninguna razón debería quedar abandonada*». ¹⁴ Malgrat els motius exposats per la Comissió,

¹¹ Vegeu: *Expediente de José Ignacio Moragues Mata*, capsa 19331 de la Secció Educació i Ciència, AGA.

¹² Vegeu: MORAGUES MATA, J.I. (1856): *Lecciones de lectura para los niños*. Imprenta de la Vda. de Vilallonga, Palma. 3a. edició. (164 pàg.) No hi ha dubte que Riutort, aleshores inspector general a Madrid i membre de l'esmentat Consell, va possibilitar que l'obra de Moragues es publicàs.

¹³ Vegeu: «Còpia de l'Informe de la Comissió Provincial d'Instrucció Pública de Balears adreçat al Governador de la Província, Palma 2 de novembre de 1854», a *Expediente de José Ignacio Moragues Mata*, 2 folis, manuscrits, signats per J. M. Trias, capsa 19331 de la Secció Educació i Ciència, AGA.

¹⁴ Íbidem.

sembla que la veritable raó de la supressió del càrrec responia a motius purament ideològics. Els nous membres de la Junta Provincial Consultiva de les Balears s'afanyaren a suprimir alguns professionals de reconeguda tendència moderada, malgrat que això anàs en detriment del progrés educatiu. Sembla, doncs, que la política educativa dels nostres progressistes va respondre, sobretot, a l'objectiu de separar els moderats de possibles llocs de poder. Així i tot, els motius que addueïren per a la supressió de Moragues davant el ministre de Gràcia i Justícia es fonamentaren en l'argument que, suposadament, l'inspector no reunia les condicions necessàries per ocupar la plaça. No obstant això, des del Ministeri se sol·licitaren informes detallats sobre el nomenament i exercici de Moragues, amb la qual cosa la Comissió va haver de reconèixer el poc fonament dels seus arguments:

*«En cuanto a lo primero (sobre la forma com aconseguí la plaça) nada puede manifestar la Comisión de conocimiento propio, por haber sido renovados todos sus vocales, unos poco tiempo antes y otros después del pronunciamiento de cuyas resultas fué separado Moragues; pero examinando las actas y expedientes resulta que ha asistido con asiduidad á las Sesiones, ha girado las visitas anuales y las extraordinarias que han convenido a las escuelas de las tres Islas, ha presentado las memorias — dandole por ello las gracias distintas veces, ha desempeñado todos los demás servicios con exactitud, ha mostrado siempre celo por la instrucción y aun ha publicado una Obrita titulada Lecciones de Lectura que ha sido aprobada por el Gobierno».*¹⁵

Davant l'evidència que no hi havia irregularitats ni en el nomenament de Moragues ni en la seva pràctica professional, el Govern decretà que li fos retornada la plaça, i que no sols es reincorporàs al seu destí, sinó que la Província li abonàs els sous corresponents als mesos que havia restat separat del càrrec.¹⁶

Probablement Moragues tornà a exercir la Inspecció abans d'acabar el Bienni, ocupant la plaça fins que, per Reial ordre de 18 d'abril de 1857, fou nomenat secretari de la Junta provincial d'Instrucció Pública de les Balears.¹⁷ Observi's com canvià radicalment la situació de Moragues un cop el poder tornà a mans dels moderats, la qual cosa demostra, si més no, la inestabilitat de l'ensenyament a Espanya durant les primeres dècades d'Estat liberal, sempre a mercè dels interessos polítics.

El 1857 se signà la primera llei d'educació, la Llei Moyano, però encara mancaven molts d'anys perquè la Inspecció arribàs a una certa estabilitat, que no aconseguí fins ben entrat el període de la Restauració.

¹⁵ Vegeu: «Còpia de l'informe sobre J. I. Moragues elaborat per la Comissió Provincial d'Instrucció Pública, Palma de Mallorca 29 de desembre de 1854», a *Expediente de José Ignacio Moragues Mata*, 1 fol, manuscrit, capsa 19331 de la Secció Educació i Ciència, AGA.

¹⁶ Vegeu: «Còpia de l'ofici del Govern a la Comissió Provincial d'Instrucció Pública, Madrid 20 de gener de 1855», a *Expediente de José Ignacio Moragues Mata*, manuscrit, sense signar, capsa 19331 de la Secció Educació i Ciència, AGA.

¹⁷ Vegeu: *Expediente de José Ignacio Moragues Mata*..., op. cit.

Un llarg camí cap a la consolidació de la Inspecció provincial a les Balears

No sabem qui succeí a Moragues en el càrrec d'inspector provincial, però tenim documentació que demostra que entre 1857 i 1867 almenys dues persones ocuparen la plaça: Ramon Riutort i Feliu¹⁸ i Bartomeu Álvarez i Fiol¹⁹.

De Ramon Riutort, germà petit de Francesc Riutort, sols sabem que substituï l'inspector en diverses ocasions durant aquests deu anys, per la qual cosa és molt probable que fos Bartomeu Álvarez qui ocupàs la plaça. Això no obstant, no es descarta la possibilitat que algun altre professional hagués exercit aquest càrrec abans que ell.

El que és segur és que el 1867 l'inspector era Álvarez, puix ell mateix reclamà aquesta plaça uns mesos més tard, argumentant que li havia estat injustament arrabassada per Francesc Riutort:

*«Dn. Bartolomé Álvarez y Fiol, Ynspector cesante de primera enseñanza y en la actualidad Maestro en comision de una de las escuelas de Parvulos de esta ciudad á V.E. respetuosamente expone: Que en virtud de R. decreto de 2 de Enero de 1867, fué despojado injusta y arbitrariamente de aquel cargo en esta provincia. El exponente fué exonerado de dicho destino sin tener en cuenta que habia consagrado su juventud al servicio de la primera enseñanza, sin respetar veinte y seis años de buenos servicios distribuidos en el ejercicio del Magisterio en todos sus grados, en el cargo de Secretario de la Junta de Ynstrucción Pública y por último en el de Ynspector...».*²⁰

¹⁸ RAMON RIUTORT I FELIU. Palma 1816. Germà menor de Francesc Riutort, estudià, com ell, al col·legi dels Jesuïtes la primera i segona ensenyança, a més de la Llengua Grega. Al 1839 fou nomenat primer vigilant de Telégrafs militars de l'Exèrcit del Nord. Fou alumne de l'Institut Balear durant el curs 1841-1842, estudiant Llengua Francesa. Al 1844 (de dia 9 a 21 de setembre) fou examinat i aprovat pel títol de Mestre d'Instrucció Primària Superior. Un any més tard, treballà com a ajudant de professor del Col·legi Balear i de l'Escola Normal, de les quals fou secretari el 1846. Pel novembre de 1849 es presentà a les oposicions convocades per la plaça de regent de l'Escola de Pràctiques de la Normal i aconseguí el segon lloc. Del 13 de gener de 1852 fins al 24 d'octubre de 1856, Francesc Manuel de los Herreros el nomenà director substitut de l'Escola Normal de les Balears, on impartí totes les assignatures que corresponien al càrrec, menys les de Geometria i Dibuix Lineal. Tornà a exercir la direcció de la Normal el 1864, quan el seu germà Francesc la deixà per passar a Madrid amb el càrrec d'inspector general. També substituï l'inspector provincial de forma esporàdica. El 1859 el Reial Consell d'Instrucció Pública l'autoritza per sol·licitar la plaça de regent d'Escola Normal sense oposició, ordre que féu extensiva a qualsevol tipus d'escola pública; però sembla que mai no aconseguí l'esmentat càrrec. Fou nomenat mestre de l'escola de pàrvuls de la Consolació el 1862. El 7 de gener de 1886, als 69 anys, Ramon Riutort va morir de congestió cerebral. (Vegeu: *Expediente de Ramon Riutort y Feliu*, capsa 19990 de la secció Educació i Ciència de l'AGA).

¹⁹ BARTOMEU ÁLVAREZ FIOI. Sabem que el 1849 aconseguí la plaça de regent de l'Escola de Pràctiques annexa a la Normal provincial. No tenim gaire informació sobre aquest personatge, a excepció de la seva difícil i complicada relació amb Francesc Riutort. En diverses ocasions va optar a les mateixes places que Riutort, però el prestigi i les influències d'aquest mai no li permeteren sortir del simple magisteri elemental. No serà fins a la mort de Riutort que pugui desenvolupar realment la seva carrera.

²⁰ Vegeu: *Ofici de Bartomeu Álvarez i Fiol a la Diputació Provincial de les Illes Balears, 18 de desembre de 1868*. A Diputación Provincial año 1868, núm. 7, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat per B. Álvarez, a Expedients d'Instrucció Primària 1868-1870, lleg. II-708 de la secció Ensenyança de l'AGCIM.

De fet, Riutort deixà la Inspecció General (plaça que ocupava per segona vegada des de 1864) per passar a ser inspector provincial de les Balears durant el mes de juliol de 1867. S'ha de dir que aconseguí el càrrec com a favor personal, passant primer per la destitució d'Álvarez, per la qual cosa no ens han d'estranyar les paraules de retret d'aquest. Si bé amb Riutort la Inspecció assolí finalment una certa estabilitat, hauria de passar encara una dècada més de trasbalsos polítics. El 2 de juny de 1868 s'extremaren les mesures moderades davant els imminents aires revolucionaris que vivia l'Estat i s'aprovà una nova llei d'Instrucció Primària que delegava la tasca de la Inspecció a l'Església. Riutort, en conseqüència, va haver de cessar. No obstant això, la revolució fou inevitable i esclatà el setembre del mateix any i s'inicià una nova època política coneguda com el «sexenni democràtic». Una de les primeres mesures del nou Govern fou anul·lar les darreres mesures moderades i decretar la llibertat d'ensenyança. Riutort recuperà el càrrec d'inspector, que exercí sense problemes durant gairebé tot el sexenni.

Tot i això, amb la proclamació de la República el 1873, es decretà un projecte de reclassificació dels inspectors segons els mèrits acumulats. Francesc Riutort, malgrat la seva dilatada experiència, no havia acumulat els mèrits suficients dins la Inspecció com per conservar la plaça a les Balears. Conseqüentment, fou destinat a Granada. Davant la impossibilitat de revocar la decisió del Govern republicà, Riutort optà per dimitir.

La plaça que deixà Riutort fou concedida a Igino Mateo Iranzo, el qual sols l'ocupà durant dos anys, puix el 1876 passà a possessionar-se d'una de les escoles públiques de la ciutat de València.

Amb la Restauració, malgrat que s'establí un torn de poder pactat i, per tant, poc democràtic, s'aconseguí una certa estabilitat política en una Espanya constantment trasbalsada. Aquesta situació repercutí, evidentment, en l'ensenyança pública.

A partir de 1876, primer de forma provisional, i després per Reial nomenament, Francesc Riutort tornà a ocupar la Inspecció Provincial a les Balears. Aquest cop ocuparia el càrrec fins a la jubilació, l'any 1881.²¹ Durant aquests anys la Inspecció d'Instrucció Pública assolí una necessària estabilitat i es consolidà un dels càrrecs que, amb els anys, hauria d'esser dels més influents per a la renovació de l'ensenyança a casa nostra.

A manera de conclusió

L'objectiu d'aquesta minsa aportació als orígens de la Inspecció Provincial a les Balears no era, com ja s'ha dit al principi, gaire pretensions. No s'ha presentat un estudi exhaustiu sobre el tema, sinó sols algunes dades interès per a possibles investigacions posteriors.

La Inspecció, que a partir del segle XX ha tingut una funció essencialment reformadora i dinamitzadora de l'educació, fou creada amb objectius de control centralitzadors. És fàcil caure en l'error d'interpretar la creació d'aquest càrrec des d'una vessant actual, però els esdeveniments exposats fins ara ens demostren que la necessitat d'uns professionals que inspeccionassin les escoles de totes les províncies va anar estretament lligada als interessos dels liberals moderats.

²¹ Vegeu: COMAS RUBÍ, F. (1998): *Francesc Jaume Riutort i Feliu. Activitat educativa i pensament pedagògic (1812-1885)*..., op. cit.

Molt lluny de possibilitar una llibertat d'ensenyança que permetés posar en funcionament les iniciatives més innovadores en matèria educativa, els primers liberals moderats s'afanyaren a evitar-ho. El seu projecte educatiu es fonamentava en una progressiva uniformització de l'ensenyança arreu de tot l'Estat, sempre articulada des del poder central. Evidentment, el Govern va haver de crear una xarxa de control de l'ensenyança, i aquí fou quan es creà la Inspecció.

El fet de nomenar dos tipus d'inspectors reforça encara més aquesta hipòtesi. Cada província havia de tenir un inspector que passaria visita a totes les escoles, realitzaria les estadístiques sol·licitades des de Madrid, i ajudaria a les tasques de la Normal provincial quan fos necessari. Però, a més, per sobre d'ells hi hauria un altre tipus d'inspectors, els generals, que serien un total de sis en tot l'Estat, i que s'encarregarien, entre d'altres afers, de controlar la tasca dels inspectors de província. Tot això, evidentment, al servei del Ministeri central.

Aquesta jerarquia resulta prou significativa, puix demostra que la Inspecció, tant pels motius de la seva creació, com per les tasques que dugué a terme, s'encarregà estrictament de vigilar el funcionament de les escoles i donar-ne part al Govern provincial i central.

Demostrat això, no ens han d'estranyar les reticències dels liberals progressistes davant aquest càrrec. Pels qui defensaven la llibertat d'ensenyança, tenir un aparell de control i vigilància de l'ensenyament suposava un retrocés, i no pas un avantatge. Podrien haver aprofitat la infraestructura de la Inspecció per assolir objectius diferents als dels moderats, com farien dècades més tard durant el sexenni, però es limitaren a suprimir les places creades amb anterioritat al Bienni progressista.

S'ha d'afegir, per altra part, que a les Balears, com passà amb molts d'altres llocs de l'Estat, durant el Bienni progressista s'actuà per revenja personal. Moragues fou separat del càrrec sense motius legals. No es pot negar que l'única motivació que induí els progressistes a destituir-lo foren les seves conviccions ideològiques moderades.

Aquesta és, si més no, la conclusió a què hem arribat a través de les limitada informació de què disposam. És una interpretació discutible, cert, però pot explicar l'aparent contradicció de les actuacions dels progressistes decimonònics davant l'ensenyança. Tot i les possibles divergències que puguin sorgir respecte al que s'ha dit fins ara, queda prou demostrat quan es creà la Inspecció provincial d'Instrucció Pública i qui ocupà el càrrec per primer cop. Esperam, almenys, que aquestes dades siguin d'utilitat per a una futura investigació sobre la Inspecció educativa a les Balears.